

TARKASTUSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 1/2010 vp

Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 9 päivänä maaliskuuta 2010 lähettänyt tarkastusvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksen vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa (K 1/2010 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- pääjohtaja Tuomas Pöysti ja tilintarkastuspäällikkö Jaakko Eskola, Valtiontalouden tarkastusvirasto, eduskunta
- neuvotteleva virkamies Jussi Aaltonen ja erityisasiantuntija Kaisa Tiusanen, oikeusministeriö.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Vaalirahoitusvalvonnan tausta ja ilmoitusvelvollisuus

Laki ehdokkaan vaalirahoituksesta (vaalirahoituslaki) tuli voimaan 1.5.2009, ja sitä sovellettiin ensimmäistä kertaa vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa. Lain tavoitteena on lisätä vaalirahoituksen avoimuutta sekä tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista. Lain perustelujen mukaan säätelyn keskeinen tavoite on ehkäistä korruptiota ja taata riittävät voimavarat poliittisen järjestelmän toiminnalle. Ilmoitusvelvollisuus lisää julkista tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista, ja sen odotetaan myös rajoittavan ehdokkaiden vaalikampanjoien kulujen kasvua.

Valvontaa koskeva sääntely pohjautuu äänestäjien kykyyn arvioida oikein ehdokkaita, kun ää-

nestäjät ensin saavat riittävästi tietoa ehdokkaiden sidonnaisuuksista ja esimerkiksi sitoutumisista vaalikampanjassa kampanjakattoihin. Lain tarkoitus ei ole myöskään vaikeuttaa ehdokkaiden saamista mukaan vaaleihin tai vaikeuttaa tarpeettomasti varainhankintaa. Vaalirahoituslakiin ei sisälly sellaista raportointivelvollisuutta, josta voisi tosiasiallisesti muodostua este ehdokkuudelle.

Vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa 19 henkilöllä (valitut ja varajäsenet) oli ilmoitusvelvollisuus vaalirahoituksesta. Ilmoitusvelvollisen tuli ilmoittaa vähimmäistietona vaalikampanjansa kokonaiskulut, mutta näissä vaaleissa hänellä ei ollut vielä velvollisuutta eritellä kampanjakulujaan. Vaihteluväli ilmoitusvelvollisten käymän kampanjan kuluissa oli varsin suuri. Suurin vaalikampanja vaalirahoitusilmoitusten perusteella oli euromäärältään 177 493,48 euroa ja pienin 5 269,56 euroa.

Ilmoitusvelvollisen tuli myös ilmoittaa vaalikampanjansa rahoitus eriteltynä ehdokkaan omiin varoihin sekä ehdokkaan, hänen tukiryhmänsä tai muun hänen tukemisekseen perustetun yhteisön saamaan ulkopuoliseen tukeen. Ulkopuolinen tuki tuli edelleen ryhmitellä ehdokkaan itsensä ja hänen tukiryhmänsä seuraavilta päätahoilta saamaan tukeen: yksityishenkilöt, yritykset, puoluejärjestöt ja muut vastaavat päätahot. Tuki tuli ilmoittaa rahana, tavarana, palveluna tai muulla vastaavalla tavalla korvauksetta saatuna suorituksena. Tavanomainen talkootyö ja tavanomaiset ilmaisupalvelut eivät olleet laissa tarkoitettua tukea. Tuki tuli myös ilmoittaa, mikäli se oli annettu ostamalla yksilöitäviä tavaroita tai palveluita. Ilmoitusvelvollisen oli ilmoitettava erikseen kunkin yksittäisen tuen arvo ja sen antajan nimi, jos tuen arvo oli vähintään 3 400 euroa.

Ilmoitus tuli tehdä Valtiontalouden tarkastusvirastolle kahden kuukauden kuluessa vaalien tuloksen vahvistamisesta. Tarkastusvirasto puolestaan julkaisee saamansa ilmoitukset viipymättä ja ylläpitää vaalirahoituksen ilmoitusrekisteriä, johon tallennetaan saadut ilmoitukset ja jota kaikkien on mahdollista katsoa yleisen tietoverkon kautta. Tarkastusvirasto avasi vaalirahoitusilmoitusten ja ennakoilmoitusten julkaisemista varten verkkosivuston www.vaalirahoitusvalvonta.fi.

VTV:n tehtävät ja toiminta vaalirahoitusvalvonnassa

Vaalirahoituslain mukaan tarkastusviraston valvonta käsittää käytännössä vaalirahoituslain pykälien 5—8 muodostaman kokonaisuuden. Valvontatehtävä painottuu ilmoitusvelvollisuuden noudattamisen valvontaan. Lain muiden säännösten valvonta ei kuulu tarkastusviraston tehtäviin. Vaalirahoituslain mukaan ilmoitusvelvollinen vastaa vaalirahoitusilmoituksensa sisällöstä, eikä tarkastusvirastolla ole lakiin perustuvaa oikeutta saada muuta tietoa vaalirahoitusvalvontaa varten kuin mitä vaalirahoituslaissa mainitaan.

Vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa ei vaalirahoituslain voimaantulosäännöksen perusteella sovellettu lain 8 §:n 3 momenttia. Ilmoitusvelvollisella ei ollut velvollisuutta toimittaa europarlamenttivaalien 2009 ilmoituksiin liittyen kampanjatiliotteella tai muutoin sellaisia ilmoitusta täydentäviä tietoja tai selvityksiä, jotka olisivat voineet olla tarpeen ilmoituksen oikeellisuuden ja riittävyden tarkistamisessa. Vuoden 2009 europarlamenttivaalien jälkeisissä vaaleissa tarkastusvirasto voi pyytää harkintansa mukaan osana valvontatehtävän toteuttamista ilmoitusvelvollisilta lisätietoja ja selvityksiä ilmoituksen oikeellisuuden ja riittävyden tarkistamisesta. Velvollisuus tietojen toimittamiseen koskee kuitenkin ainoastaan ilmoitusvelvollista. Tarkastusvirastolla ei ole jatkossakaan oikeutta pyytää ilmoituksen oikeellisuuden tarkistamiseksi selvityksiä ja lisätietoja kolmansilta tahoilta. Näin ollen tarkastusvirastolla ei ole käytännössä oikeuksia vaatia tai kerätä ilmoitusten oikeellisuuden tarkistamiseksi ns. vertailutietoja. Tämä on valvonnan ja sen tulosten tulokannan kannalta olennainen rajoitus.

Ilmoitusvelvollisilla ei ole kirjanpitovelvollisuutta vaalikampanjansa kuluista ja rahoituksesta. Tarkastusvirastolla ei ole tarkastusoikeutta tai muutoinkaan mahdollisuuksia perehtyä ilmoitusvelvollisen järjestämään omien kampanjakulujensa ja rahoituksen järjestämisen sisäiseen valvontaan eikä menettelyihin, jotka liittyvät ilmoitusvelvollisen toimintaan ja rahoituksen hallinnonin järjestelyihin. Nämä ovat asioita, joihin tarkastusvirastolla ei ole tarkastusoikeutta. Ilmoitusvelvollisuuden olennaisten sisällöllisten virheiden tunnistaminen on vaalirahoitusvalvonnan keskeisin haaste. Virheiden ja poikkeamien esille tuleminen saattavat edistää kantelut.

Tarkastusvirasto kehotti kahta ilmoitusvelvollista täydentämään tekemiään vaalirahoitusilmoituksia ilmoituksen jättämisen määräajan jälkeen. Kehotus annettiin suullisesti, ja molemmat ilmoitusvelvolliset täydensivät ilmoitustaan viipymättä. Puutteet eivät olleet olennaisia. Ilmoitusten käsittelyn ja tarkistusten yhteydessä tarkastusviraston tietoon ei ole tullut seikkoja,

joiden perusteella tarkastusvirastolla olisi ollut syytä ryhtyä vaalirahoitusilmoitusten oikeellisuuden tarkempaan selvittämiseen.

Valiokunnan mielestä tarkastusvirasto onnistui hoitamaan varsin hyvin sille lyhyellä valmisteluajalla tehtäväksi annetun vuoden 2009 europarlamenttivaaleja koskevan vaalirahoitusvalvonnan. Viimeaikainen vaalirahoituskeskustelu on koetellut kansalaisten luottamusta monin tavoin, ja tarkastusviraston riippumattomalla valvontatoimella on mahdollisuudet vaikuttaa tämän luottamuksen palaamiseen. On kuitenkin muistettava, että vaalirahoitusilmoituksen sisälöstä vastaa aina ilmoitusvelvollinen ja että tarkastusviraston valvontatehtävä painottuu ilmoitusvelvollisuuden noudattamisen valvontaan. Tämä jättää tarkastusvirastolle suuren haasteen

sisällöllisten virheiden tunnistamiseen myös jatkossa. Valiokunta palaa tarkastusviraston valvontatehtävän edellyttämiin resursseihin, kun valiokunta antaa lausunnon perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä laeiksi puoluelain, ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain ja rahankeräyslain muuttamisesta (HE 6/2010 vp).

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella tarkastusvaliokunta ehdottaa eduskunnan hyväksyttäväksi kannanoton,

että eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Helsingissä 15 päivänä huhtikuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Matti Ahde /sd
vpj. Klaus Pentti /kesk
jäs. Pertti Hemmilä /kok
Sinikka Hurskainen /sd
Johanna Ojala-Niemelä /sd

Erkki Pulliainen /vihr
Petri Salo /kok
Kari Uotila /vas
Pekka Vilkuna /kesk.

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Nora Grönholm
valiokuntaneuvos Matti Salminen.